

Hybridní výuka na vysokých školách: Strašák nebo příležitost pro rozvoj pedagogických kompetencí?

Klára Harvánková, Miroslava Dvořáková

Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd

V posledních dvou letech byly vysoké školy postaveny před řadu výzev spojených s pandemií Covid-19. Vysoké školy podobně jako další vzdělávací instituce musely na jaře roku 2020 přerušit prezenční výuku a řešit otázku, jak studenty dále vzdělávat. Řešením bylo postupné zavedení distanční výuky, která trvala i přes některá uvolnění tři semestry. Na podzim roku 2021 se studenti a vysokoškolští vyučující opět mohli vrátit zpět k prezenční výuce, vzápětí ale do podoby výuky opět vstoupila zhoršující se epidemická situace. Ve snaze o udržení prezenční výuky v co možná nejvyšší míře přistupovaly vysoké školy k celé řadě opatření. Jedním z nich byla i možnost výuky v tzv. hybridním režimu.

1 Co si představit pod hybridní výukou?

Hybridní výuka je termín, který se v prostředí vysokoškolského vzdělávání objevuje v různých vymezeních již řadu let. Poněkud problematické je ne zcela jasné a jednoznačné vymezení tohoto konceptu (srov. např. Neumajer, 2020; Zounek et al., 2021). V rámci vysokoškolského prostředí se můžeme setkat například s vymezením hybridního modelu výuky jako přístupu, který je založený na partnerství mezi vysokou školou a praxí, kdy jsou studenti již v průběhu studia zapojeni do skutečné práce ve spolupracující organizaci (Samy & Savic, 2019). Další možná pojetí chápou hybridní vzdělávání jako kombinaci online a prezenční výuky, a to například jako „střídání“ těchto dvou způsobů výuky v průběhu vzdělávání, kdy jedna jeho část je realizována prezenčně, druhá pak v online režimu (např. Woo et al., 2021), nebo jako jejich kombinaci v rámci jednotlivých výukových jednotek, s cílem maximálně využít silných stránek každé (např. Green, 2022; Meydanlioglu & Arıkan, 2014; Raes, 2022)¹. Variabilita jednotlivých vymezení nabízí jednak prostor

¹ Pro tento typ vysokoškolské výuky se používá také pojem HyFlex (*Hybrid-flexible course design*), kdy zapojení studentů v online prostředí přitom může být aktivní (jsou přítomni ve výuce v čase jejího konání), nebo pasivní (studenti nejsou přítomni ve výuce, ale mohou si pustit záznam nebo prostudovat výukové materiály v čase, který jim vyhovuje; Beatty, 2019).

pro široké využití tohoto způsobu výuky v rámci vysokých škol, zároveň ale také otvírá otázku, zda odlišnost přístupů není spíše překážkou jejich rozvoje a většího využití ve vysokoškolském prostředí.

Popularizace a osvěta hybridního způsobu vzdělávání tak může být jednou z výzev, kam by mohl být směřován rozvoj pedagogických kompetencí vysokoškolských vyučujících. Proto jsme uvítaly výzvu Pedagogické orientace a prostřednictvím tohoto textu bychom se chtěly věnovat zamyšlení nad tím, jaká specifika a výzvy se ukrývají za tímto způsobem výuky v rámci vysokých škol a jaké jsou didaktické aspekty hybridní výuky včetně možností jejich podpory a rozvoje. Text koncipujeme na základě našich odborných znalostí, spojených mimo jiné s výukou didaktiky vzdělávání dospělých, a vlastních zkušeností s realizací hybridní výuky. Naše myšlenky pak propojujeme se zjištěními z výzkumného šetření a semináře realizovaných Centrem informačních technologií Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (dále CIT FF MU) zaměřujících se na hybridní výuku, na kterých jsme se podílely.

S ohledem na výše naznačenou širokou paletu přístupů a nejednotnost definic považujeme za nutné nejdříve vymežit naše chápání hybridní výuky, a to jako způsob výuky, který je současně realizován jak v prezenční podobě pro studující fyzicky přítomné, tak i pro studující v synchronní online výuce a zároveň umožňující i asynchronní režim online výuky (srov. např. Neelakandan, 2021)². Hybridní výuka tak přináší spojení několika pro vysokoškolské vyučující již známých, ale ne zcela sourodých způsobů výuky, staví je před určité výzvy, neboť je tento způsob výuky velmi náročný, (možná i proto) není zcela obvyklý a (možná i proto) pro něj neexistuje dostatek konkrétních didaktických doporučení. Je důležité si uvědomit, že náročnost tohoto způsobu výuky spočívá především v tom, že od vyučujícího vyžaduje propojení znalosti obsahu, didaktických principů pro vysokoškolskou výuku, a to v prezenčním i online módu, které je nutné efektivně skloubit s technickými a technologickými stránkami výuky.

---

² S ohledem na Metodický list Studijního odboru Rektorátu Masarykovy univerzity č. 1/2021, který specifikoval organizaci online výuky pro podzimní semestr 2021, vnímáme, že asynchronní způsob online výuky v rámci hybridního režimu má být při výuce využíván spíše v omezené míře. Z toho důvodu se v rámci textu zaměřujeme především na plnohodnotnou hybridní výuku, kde jsou obě skupiny studujících (prezenční i online) do výuky zapojeny zároveň v jednom čase, což klade na vyučující specifické nároky.

2 Reflexe dosavadních zkušeností s hybridní výukou na FF MU

S ohledem na možný rozvoj hybridní výuky připravil CIT FF MU pro vyučující na FF MU dotazníkové šetření³ s cílem zjistit názory vyučujících na realizaci hybridní výuky ještě před tím, než měli možnost ji realizovat. Toto šetření můžeme tedy považovat za jakousi sondu do uvažování vyučujících o tomto způsobu výuky. V této souvislosti je třeba upozornit na to, že období, v němž bylo šetření realizováno, mohlo do značné míry ovlivnit jeho výsledky. Jednalo se totiž o dobu, v níž vyučující mohli být se studenty pouze v online interakci, a i hybridní výuka byla krok směrem k „normálnímu“ stavu. Přímá otázka na ochotu realizovat v dalším semestru hybridní výuku se v dotazníku sice neobjevila, nicméně na základě analýzy otevřených odpovědí většiny respondentů je možné odhadnout jejich postoj. Jen asi čtvrtina z odpovídajících chtěla nebo byla ochotná hybridní výuku realizovat, více než polovina uvádí, že ji realizovat buď nechce nebo nemusí, protože vyučuje pouze malé skupiny, případně že o této možnosti v té době neuvažovali, ale spíše se přiklání k tomu, že ne; 5 % respondentů uvedlo, že zatím neví. Škála názorů je ovšem velmi široká a zahrnuje v zásadě všechny myslitelné přístupy od těšení se na novou výzvu („O možnostech hybridní výuky uvažuji od března 2020 jako o výuce odpovídající současnému světu.“), přes čekání na rozhodnutí vedení fakulty podle aktuální situace („Podvolím se fakultním/univerzitním doporučením a zejména vedení katedry.“) a váhání („Nedokážu si představit, jak by taková výuka mohla probíhat.“) až po odmítání („Stavím se k hybridní výuce velmi skepticky, neboť si myslím, že se jedná o zbytečnou komplikaci. Vyučující se pak věnuje chvíli studentům v učebně, pak zase těm online, výsledkem čehož může být přílišná roztěkanost a neschopnost se řádně soustředit na výklad.“). Mezi důvody pro realizaci hybridní výuky dominovala mezi dotazovanými možnost setkat se se studenty alespoň v omezené míře tváří v tvář, ať už z důvodu zvýšení motivace jak vyučujících, tak studentů, tak z hlediska možnosti naplnit cíle některých předmětů. Setkává se tu tedy hledisko „lidské“ a didaktické. Je pro nás těžké odhadnout, jak se situace změnila s ohledem na to, že jarní semestr 2022 proběhl již v běžném prezenčním režimu. Přesto se domníváme, že mezi vyučujícími zůstal spíše rezervovanější postoj k realizaci, a to jednak s ohledem na malé zkušenosti

³ Šetření proběhlo v prosinci 2020 a lednu 2021 a z celkového počtu 960 vyučujících vyplnilo elektronický dotazník necelých 13 % (122 osob).

s tímto způsobem výuky, tak i s ohledem na její náročnost, se kterou se pojí i celá řada obav, které byly mj. identifikovány v rámci volných odpovědí.

Jedná se o obavy: *technické a technologické* (problémy se zvukem a obrazem, kapacita přenosové sítě, podpora v případě technických problémů, ale i problémy související s určitou „digitální únavou“), *didaktické* (vhodnost této formy pro výuku určitých předmětů, interakce s oběma skupinami studujících, tedy přítomných prezenčně a v online prostředí, způsob jejich hodnocení, komplikovanější příprava, náročnost kladená na vyučujícího i studující), *organizační* (výběr studentů, kteří budou přítomni ve výuce, střídání skupin, čas potřebný na spuštění techniky a případné řešení technických problémů), *osobní/psychologické* (souvisí především s tím, že vyučující mají v krátké době realizovat výuku způsobem, s nímž se nikdy neseťkali a nemají dost času si jej vyzkoušet, roli hraje také nejistota v tom, od kdy a jak dlouho bude tento způsob výuky možný, ale i jak zvládnou výuku realizovat). Identifikované oblasti poskytují informaci o tom, kam případně zacílit vzdělávání vyučujících tak, aby bylo možné tyto nejistoty rozptýlit a podpořit rozvoj hybridní výuky na vysokých školách. Z výše uvedeného širokého výčtu je zřejmé, že ne vše můžeme eliminovat, ale právě rozvojem kompetencí v oblastech technologických, didaktických a organizačních lze zmírnit či dokonce odstranit obavy osobní/psychologické. Potřebu vzdělávání ostatně v rámci tohoto šetření refletovali sami vyučující.

Analýza otevřených odpovědí odhalila, jak již bylo naznačeno, i požadavky na nutnost či nezbytnost rozvoje a vzdělávání vyučujících, a to v rétorických, didaktických, technických/technologických dovednostech souvisejících s online a hybridní výukou, případně sdílení zkušeností mezi vyučujícími. Níže uvedené odpovědi tak ilustrují možné vzdělávací potřeby. Mezi výpověďmi respondentů silně rezonovala zejména potřeba určitých „návodů“ pro hybridní výuku. Je důležité ale podotknout, že potřeby se netýkaly jen technické či technologické podpory, ale směřovaly především do oblasti pedagogické, resp. didaktické. Tento fakt může být způsoben tím, že v průběhu předchozích let jsme se obstojně naučili pracovat s jednotlivými výukovými technologiemi v rámci online výuky, avšak hybridní výuka na nás klade mnohem větší nároky jak po technické, tak především po didaktické stránce, což ilustrují následující úryvky.

Leccos jsme se všichni sami doučili. Dostali jsme řadu obsažných návodů. Chybí ale startovní návody.

Ideální by byla asi baterie tipů a triků nikoliv technických, ale didakticko-pedagogických. Ve smyslu mám aktivitu, která slouží nějakému cíli, nejde ji realizovat, jak ji tedy modifikovat, aby v dostupných podmínkách vedla ke stejnému cíli...

Určitě bych velmi uvítala odbornou pomoc – polopatický návod, jak vše zajistit a nejlépe si to pod dozorem několikrát vyzkoušet a v případě skutečné realizace mít k dispozici alespoň pomoc „na telefonu“ nebo lépe osobního asistenta :).

S výše uvedeným úzce souvisí potřeba kolegiálního sdílení, kterou ukazují úryvky níže.

Líbil by se mi brainstorming uvažující o tom, jak nejlépe využít potenciál hybridní výuky z didaktického hlediska. Jak motivovat studenty ke spolupráci napříč skupinou prezenční a online.

Uvítám zveřejnění nápadů ostatních, jak promyšlejší výuku v současných podmínkách.

Na potřebu vzájemného sdílení reagoval CIT FF MU realizací semináře v prosinci roku 2021, kde se setkali ke sdílení svých zkušeností vyučující, kteří již hybridní výuku realizovali, s těmi, kdo se na ni připravovali. Průběh a výsledky této diskuse rovněž poukázaly na vysoké nároky, které příprava plnohodnotné hybridní výuky na vyučující klade po stránce didaktické i technické, ale setkání také potvrdilo potřebu systematické podpory a vzdělávání. V rámci diskuse se totiž ukázalo, že osvojování si znalostí a dovedností práce v tomto způsobu výuky často probíhá „zdola“, tj. přes „inovátory“, kteří bez výraznější formální průpravy hybridní výuku začali realizovat, a to často metodou „pokus/omyl“.

3 Budoucnost hybridní výuky na vysokých školách: příležitost nebo hrozba?

Na základě výše uvedeného tedy vyvstávají otázky, na které bude potřeba si odpovědět.

3.1 *Jaké kompetence k vedení hybridní výuky u vysokoškolských vyučujících rozvíjet?*

Jak již bylo uvedeno výše, příprava a realizace hybridní výuky od vyučujícího vyžaduje propojení znalosti obsahu (kompetence odborné či oborové), efektivní skloubení didaktických principů pro vysokoškolskou výuku v prezenčním a zároveň ve stejném čase i v online módu (tedy kompetence didaktické/metodické) a rovněž v mnohem větší míře využívat znalostí a dovedností týkajících se technické a technologické stránky výuky (tedy vysoce rozvinuté digitální kompetence). Je důležité také připomenout, že hybridní výuka může být, a často skutečně je mnohem náročnější na přípravu, což nemusí zdaleka vyhovovat každému. Vyučující se tak musí naučit nejen mnohdy zcela jiným způsobem motivovat a aktivizovat studenty, zprostředkovávat obsah a vyhodnocovat postup jejich učení, tedy zcela změnit koncepci výuky. Zároveň ale musí být schopen také motivovat sám sebe a připustit (si), že současná generace studentů a aktuální podmínky nutně (po)vedou ke změně pojetí vysokoškolské výuky tak, jak jsme na ni byli po desetiletí a možná staletí zvyklí (rezistenci vůči změně vidíme i výše v odpovědích vyučujících v rámci dotazníkového šetření). Je tato změna přístupu možná? Jak ji realizovat?

3.2 *Jak tyto kompetence rozvíjet?*

V současné době má např. Filozofická fakulta MU pro hybridní výuku stanovená doporučení vzešlá ze zahraničních publikovaných článků a metodik týkajících se této formy výuky a zkušeností vyučujících, kteří hybridní výuku realizovali v podzimním semestru 2021⁴. Zainteresovaní vyučující (ti, kteří odpovídali v rámci dotazníkového šetření a/nebo se zúčastnili semináře) by kromě toho uvítali semináře s možností vyzkoušet si hybridní výuku a/nebo sdílet zkušenosti s ostatními, či možnost supervize, „náslechu“ u těch, kdo již hybridní výuku realizují či sdílení příkladů dobré praxe. Na tuto potřebu již zareagovali kolegové z CIT FF MU a v rámci svých projektových aktivit nabízí

⁴ Podrobněji zde: <https://www.phil.muni.cz/online-vyuka/vyuka/hybridni-vyuka>

možnost vzájemných hospitací v online či hybridní výuce⁵. Otázkou ale stále zůstává, jak zapojit ty, kteří v hybridní výuce nevidí smysl nebo ji berou jako „strašáka“, „výmysl“, ztížení své práce?

3.3 *Má vůbec smysl tyto kompetence rozvíjet?*

Poslední otázkou, která je možná lehce provokativní, ale neméně důležitá, je zamyšlení nad tím, zda má vůbec smysl kompetence k vedení hybridní výuky rozvíjet a směřovat tímto směrem i rozvoj vysokoškolských vyučujících. Při psaní tohoto textu jsme společně diskutovaly, kde vidíme budoucnost hybridní výuky na vysokých školách a jestli vůbec nabyté zkušenosti z předchozích let budou dále rozvíjeny a podporovány. Podobný dotaz vzešel i od účastníků semináře, kdy základní otázkou bylo, jestli vůbec bude hybridní výuka podporována ze strany fakulty, univerzity či státu. Kloníme se k názoru, že její význam bude narůstat, a že se postupně stane běžnou součástí vysokoškolské výuky. K této myšlence nás přivádí nejen situace v zahraničí, kde je tento způsob výuky běžný na řadě univerzit, ale i postupně se proměňující oblast vzdělávání dospělých, kde právě hybridní vzdělávání nabývá na významu. O budoucím rozmachu tohoto způsobu vzdělávání svědčí i několik aktivit, které se odehrávají v české edukační realitě. Za zmínku určitě stojí pokusné ověřování hybridní výuky na základních a středních školách (Mašek, 2021), nebo diskuse platformy VET4EU2 o budoucnosti hybridní výuky v odborném vzdělávání a přípravě⁶. Pro oblast vysokého školství je pak klíčový Strategický záměr pro oblast vysokých škol od roku 2021 (MŠMT, 2020), jedním z jehož cílů je zlepšení dostupnosti a relevance flexibilních forem vzdělávání, mezi které můžeme hybridní výuku zařadit. Podpora flexibilních forem vzdělávání pak může pomoci odbourat bariéry v přístupu ke vzdělání a přispět tak ke snižování nerovností v přístupu k vysokoškolskému vzdělání (MŠMT, 2020). Zároveň otevření studijních programů či výukových bloků i těm, kdo nemohou být přítomni na prezenční výuce (např. matky na mateřské či rodičovské dovolené, studenti dojíždějící z větších vzdáleností, imobilní studenti, zahraniční studenti), může zvýšit diverzitu mezi studujícími, což může přinést pozitivní dopady (např. prohlubování tolerance k odlišnostem, větší flexibilita a přizpůsobení se změnám, podpora kreativity aj.) nejen mezi samotnými studenty, ale i ve vztahu k vyučujícím. Mezi další aktivity, které

⁵ Podrobněji zde: <https://is.muni.cz/go/0moe6e>

⁶ Podrobněji zde: <https://www.dzs.cz/clanek/budoucnost-hybridni-vyuky-v-odbornem-vzdelavani-priprave>

naznačují rozvoj hybridní výuky na vysokých školách, lze zařadit projektové výzvy spojené s Národním plánem obnovy pro oblast školství. Konkrétním příkladem je pak podpora vyučujících při rozvoji distanční výuky, online výuky a blended learningu na FF MU⁷.

Přestože vnímáme rozvoj hybridní výuky pozitivně a patříme spíše mezi její zastánce než odpůrce, jsme si vědomy toho, že bez adekvátní podpory a odstranění některých problematických míst nemůže kvalitní hybridní výuka fungovat. Jako základní a první krok vnímáme jasné vymezení konceptu a pravidel hybridní výuky pro oblast vysokých škol tak, aby na tomto základě mohly být definovány a následně podporovány a rozvíjeny potřebné kompetence. Bez tohoto kroku bude pro vzdělavatele velmi obtížné nastavit systém vzdělávání nebo vůbec motivovat vyučující k tomu, aby na tento způsob výuky přistoupili.

Na začátku našeho textu jsme si kladly otázku, jestli hybridní výuku vnímat jako strašáka nebo příležitost pro budoucnost. Najít jednoznačnou odpověď není z její podstaty jednoduché. Přestože vnímáme její benefity ať už v otázce flexibility, autonomie studujících, zahrnutí nových výukových metod či efektivnosti využití studijního času, tak zároveň reflektujeme jistá úskalí spojená především s určitou rezistencí vůči změnám a novým přístupům. Implementace hybridního způsobu výuky do prostředí vysokých škol je tak výzvou, která zahrnuje kvalitní organizaci, participaci studentů, vyučujících, vedení univerzit a rovněž společnou vizi jednotlivých aktérů. Pokud zaměříme pozornost na jednu z klíčových skupin, na které by měla být hybridní výuka zaměřena, tak podle průzkumu Digital Learning Pulse (Ralph, 2021) si většina studentů přeje zachovat možnost studovat do určité míry online, což potvrzuje potřebu hybridních řešení ve vysokoškolském vzdělávání. Při zavádění tohoto způsobu výuky je však potřeba mít na paměti, že tento způsob výuky není vhodný pro všechny skupiny studentů. Jako příklad lze uvést studenty prvního ročníku, u kterých je adaptace a socializace do vysokoškolského studia klíčová. Oproti tomu u studentů vyšších ročníků či studentů kombinovaného studia může hybridní model pomoci efektivně kombinovat studium a práci. Pokud budeme za jeden z hlavních úkolů vysokoškolského vzdělávání považovat přípravu studentů na budoucí zaměstnání, tak pak studenti musí být rovněž připraveni na nové podoby pracovního prostředí, mezi které patří širší zavádění práce na dálku nebo hybridní pracovní režim. Na

⁷ Podrobněji zde: <https://www.phil.muni.cz/npo>

druhou stranu je potřeba mít stále na paměti, že pro vyučující je tento typ výuky poměrně náročný zejména v otázce její přípravy, a to především s ohledem na veškeré role, které tito vyučující v akademickém prostředí zastávají. Pokud se tak má hybridní výuka stát běžnou součástí vysokoškolské výuky, je důležité nastavit podmínky a podporu pro vyučující, kteří budou tento formát výuky chtít realizovat. Jenom tak se hybridní výuka nestane „strašákem“, ale i příležitostí pro rozvoj samotných vyučujících.

Literatura

- Beatty, B. J. (2019). *Hybrid-flexible course design*. EdTech Books.
- Green, J. K. (2022). Designing hybrid spaces for learning in higher education health contexts. *Postdigital Science and Education*, 4(1), 93–115. <https://doi.org/10.1007/s42438-021-00268-y>
- Mašek, J. (2021, 1. září). *10 aspektů hybridního vzdělávání nejen pro Pokusné ověřování*. NPI: Metodický portál RVP.CZ. <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/22974/10-aspektu-hybridniho-vzdelavani-nejen-pro-pokusne-overovani.html>
- Meydanlioglu, A., & Arikan, F. (2014). Effect of hybrid learning in higher education. *International Journal of Information and Communication Engineering*, 8(5), 1292–1295.
- MŠMT. (2020). *Strategický záměr pro oblast vysokých škol od roku 2021*. <https://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/strategicky-zamer-ministerstva-pro-oblast-vs-na-obdobi-od>
- Neelakandan, N. (2021, 17. listopadu). *How is hybrid learning different from blended learning?* eLearning Industry. <https://elearningindustry.com/how-is-hybrid-learning-different-from-blended-learning>
- Neumajer, O. (2020). Vzdělávání na dálku přináší zmatky v pojmech. *Řízení školy*, 17(11), 15–17.
- Raes, A. (2022). Exploring student and teacher experiences in hybrid learning environments: Does presence matter? *Postdigital Science and Education*, 4, 138–159. <https://doi.org/10.1007/s42438-021-00274-0>
- Ralph, N. (2021). *Perspectives: COVID-19, and the future of higher education*. Bay View Analytics.
- Samy, A., & Savic, M. (2019). The hybrid education model: Evolution of the higher colleges of technology. *Work Based Learning e-Journal*, 8(1), 41–52.
- Woo, B., Evans, K., Wang, K., & Pitt-Catsoupes, M. (2021). Online and hybrid education in a social work PhD program. *Journal of Social Work Education*, 57(1), 138–152. <https://doi.org/10.1080/10437797.2019.1661921>
- Zounek, J., Juhaňák, L., Staudková, H., & Poláček, J. (2021). *E-learning: Učení (se) s digitálními technologiemi*. Wolters Kluwer.

Autorky

Mgr. et Mgr. Klára Harvánková, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd, Arna Nováka 1, 602 00 Brno, e-mail: harvankova@phil.muni.cz

PhDr. Miroslava Dvořáková, Ph.D., Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd, Arna Nováka 1, 602 00 Brno, e-mail: mirka.dvorakova@mail.muni.cz